

Kur'ân-ı Kerîm'de Ebed ile Hülûd Kavramları ve Bunların Meallerdeki Yansımaları

Hüseyin Zamur | [0000-0002-6598-2143](tel:0000-0002-6598-2143) | huseyin.zamur@dicle.edu.tr

Dr. Öğretim Üyesi | Dicle Üniversitesi | İlahiyat Fakültesi | Tefsir Anabilim Dalı | Diyarbakır | Türkiye

<https://ror.org/0257dtg16>

Atıf: Zamur, Hüseyin. "Kur'ân-ı Kerîm'de Ebed ile Hülûd Kavramları ve Bunların Meallerdeki Yansımaları", *Artuklu Akademi* 11/2 (Aralık 2024), 338-353. <https://10.34247/artukluakademi.1471832>

Öz: Kur'ân-ı Kerîm'de ebediyet/sonsuzluk kavramı genellikle cennet ve cehennem ebediliği çerçevesinde zikredilmiştir. Ebediliğin ifadesi için de genellikle (أَبَدًا) "ebeden" ve (خَالِدِينَ) "hâlidîne" kelimeleri tercih edilmiştir. (أَبَدًا) kelimesi sözlüklerde "uzun müddet/ebediyet/dehr" gibi manalar verilmiştir. Aynı şekilde (كَانَ) "halede" fiili de sözlükte daha çok "sebât, bekâ, bir yere yapışıp kalma" gibi anlamlara gelmiştir. Sahip oldukları anlam genişliği nedeniyle bu kelimelerin Kur'ân-ı Kerîm'de farklı manalarda kullanılmaları icap ederken bunların genellikle tüm meallerde ebediyet ifade edecek şekilde Türkçeye çevrildiği dikkatleri çekmektedir. Bu çalışmada mezkûr iki kelimenin şiir, sözlük ve Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımına değinilmiş ve konu "ebed" ile "hulûd" kelimelerinin ebediyet ifade etmeyen bazı kullanımına hasredilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Tefsir, Âyet, Meal, Ebediyet, Hulûd.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Geliş Tarihi	21.04.2024
Kabul Tarihi	09.07.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı- intihal.net
Etik Bildirim	artukluakademi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır
Dizinleme Bilgileri	Dergi TrDizin, DOAJ, EBSCO, ERIH PLUS, Ulrich's ve ATLA'da taranmaktadır.

The Concepts of Eternity and Infinity in the Holy Quran and Their Reflections in Translations

Hüseyin Zamur | 0000-0002-6598-2143 | huseyin.zamur@dicle.edu.tr

Asst. Prof. Dr. | Dicle University | Faculty of Theology | Department of Tafsir | Diyarbakır | Türkiye

<https://ror.org/0257dtg16>

Citation: Zamur, Hüseyin. "The Concepts of Eternity and Infinity in the Holy Quran and Their Reflections in Translations", *Artuklu Akademi* 11/2 (Dec 2024), 338-353. <https://10.34247/artukluakademi.1471832>

Abstract: In the Holy Quran, the concept of eternity is generally mentioned within the framework of the eternity of heaven and hell. For the expression of eternity, the words (أَبَدًا) "eternal" and (خَالِدِينَ) "khalidîne" are generally preferred. (أَبَدًا) is connotative of long time/eternity/ad-dahr lexicographically. Likewise, the verb "khalede" (خَلَدَ) has a wider range of meanings in lexicons, such as perseverance, eternity, or standing somewhere. While these verbums are not equivalent of each other in Holy Quran's language register due to various meanings both refer to, it is noteworthy that the two wordages are generally translated into Turkish to express eternity as if they were equivalent. In this study, their semantics in the two poems, lexicons and the Holy Quran are revisited. To this end, this paper focuses on someother referents of the words "abad" and "khalud" that do not refer to eternity.

Keywords: Holy Qur'an, Commentary, Verse, Translation, Eternity, Infinity.

Article Information

Reviewers	Two external reviewers / Double-blind
Date of Submission	21.04.2024
Date of Acceptance	09.07.2024
Date of Publication	31.12.2024
Ethical Statement	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
Plagiarism Checks	Done- intihal.net
Complaints	artukluakademi@gmail.com
Conflict of Interest	No conflict of interest declared
License	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license.
Indexing Information	The journal is indexed in TrDizin, DOAJ, EBSCO, ERIH PLUS, Ulrich's and ATLA.

Giriş

Cennet ile cehennemin yaratılmış olup olmadıkları ve ebedî olup olmadıkları İslâm âlimleri arasında tartışma konusu olmuştur. Cennet ve özellikle cehennemin vaad ve vaîd konusundaki yaklaşımları nedeniyle ebedî olduğunu savunan kelâm âlimleri olduğu gibi bu görüşlerin aksini savunanlar da vardır. Nitekim cennet ve cehennem ödül ve ceza olmasına rağmen bunu Allâh'ın iradesi bağlamında ele alan İslâm âlimleri de olmuştur. Böylece her itikâdî mezhep, ilgili âyetleri yorumlarken savunmuş olduğu düşünceye uygun bir şekilde bunları tefsir etmeye çalışmıştır.

Müfessirlerin sahip oldukları düşünce ve inancın da anlamlandırma ve yorumlamadaki etkisi yadsınmadan (أبدًا) “ebeden” ve (خلد) “halede” kelimelerinin ilk dönemdeki sözlük, şiir ve tefsir kaynaklarındaki kullanımları bu konuda yol gösterici olacaktır. Bu nedenle söz konusu kelimelerin kaynaklardaki ifade biçimlerinin iyice anlaşılması gerekmektedir Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de geçen ve ebediyet izâfe edilen kavramların izah edilmesi mezkûr kelimelerin çevrisinde yapılacak hataların önüne geçilecektir. Bu nedenle çalışmamızda Kur’ân-ı Kerîm’de ebediyet bildiren bu kavramlar ele alınmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de (أبدًا) “ebeden” ve (خَالِدِينَ) “hâlidîne” kelimeleri birçok âyette zikredilmiştir. Bunlar bazen birlikte bazen de bir birinden ayrı kullanılmıştır. Çalışmamızda Kur’ân’da çeşitli bağlamlarda geçen bu kelimelerin farklı anlamlarda kullanılmış olması üzerine durulmuştur.

Yaptığımız araştırmada azap veya nimetin ebediliği meselesiyle ilgili birçok çalışmanın yapıldığı görülmüştür.¹ Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla söz konusu kelimelerin tahlil edilip meallerdeki yansımaları hakkında daha önce böyle bir çalışmanın bulunmaması bizi bu konuyu çalışmaya teşvik etmiştir. Bu kelimelerin geçtiği tüm âyetleri yine bütün meallerdeki çevirilerini vermenin konuyu uzatacağını düşündüğümüzden söz konusu kelimelerin geçtiği âyetlerin ilgili kısmını aktarmayı vermeyi ve meallerin linkini vermekle yetindik.

1. Ebed Kelimesi

Kur’ân-ı Kerîm’de değişik bağlamlarda geçen (أبدًا) “ebeden” kelimesi “bölünmeyen, devam eden zaman, uzun süre ve dehr” gibi anlanmalarda kullanılmıştır.² Muhammed b. Ahmed el-Ezherî’nin (öl. 370/980) İbnu’l-A’râbî’den (öl. 231/846) naklettiğine göre Araplar, (لَا أَفْعَلُ ذَلِكَ أَبَدًا الْأَبْدِينَ) cümlesinde (وَأَبَدًا الْأَبْدِيَّةِ) (أَبَدًا الْأَبْدِينَ) veya (أَبَدًا الْأَبْدِيَّةِ) ifadesiyle “zaman/asır/ömür/ebed/uzun zaman boyunca” demek istemektedirler. Araplar yine (وَقَفْتُ فَلَانَ أَرْضَهُ وَقَفًا مُؤَبَّدًا إِذَا) yani “ falanca şahıs bir yeri ebedî bir şekilde vakfetti” gibi ifadeler ile bir tarlayı alıp satılamaz bir şekilde vakfetmek istediklerini belirtmektedirler.³ Araplar bu kelimeyi (لَا أَفْعَلُهُ أَبَدًا الْأَبِيدِ وَأَبَدًا الْأَيَادِ وَلَا آتِيَهُ أَبَدًا الدَّهْرِ) şeklinde cümle içerisinde kullandıklarında “Bunu uzun zamanlar yapmayacağım.” anlamında

¹ Ebediyet konusuyla doğrudan veya dolaylı olarak alakalı bazı çalışmalar şunlardır: Yusuf Şevki Yavuz, “Azap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991); Paşa Odabaşı, *Kur’an’daki Azap Ayetlerinin Vaaz Ve İrsatta Kullanılmasının Din Eğitimi Açısından Tahlili* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2006); Suat Kelkitli, *Kur’an’da Azap Kavramı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2010); Osman Oral, “Muhammed Zâhid el-Kevserî’nin Hulûd/Cennet ve Cehennemin Ebediliği Konusuna Yaklaşımı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 87-108; Hasan Hüseyin Tunçbilek, “İslâm Düşüncesinde Cehennemin ve Cehennem Azabının Ebediyeti ve Fenası Problemi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2006), 15-33; Mustafa Hocaoglu, “TDV İslam Ansiklopedisi ‘Azap’ Maddesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 15/1 (2015), 335-341; Ali Kaya, *Kur’an’da Azap Çeşitleri, Nedenleri ve İlgili Kavramlar* (Hikmetevi Yayınları, 2021); İbrahim Toprak, *Cennet ve Cehennemin Ebediliği* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010); Bekir Topaloğlu, “Huld”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998); Hüseyin Zamur, “Fahreddin Er-Râzî’nin Mefâtihu’l-Gayb Adlı Tefsirinde Azap Âyetlerine Yaklaşımı”, *Fahreddin er-Râzî ve Tefsir İlimindeki Yeri*, ed. Erdoğan Pazarbaşı -Zeki Keskin (İstanbul: Kitap Dünyası, 2023), 375-397.

² Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa* (Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, 2001), 14/146; Ebû’l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luğa* (Kahire: Dâru’l-Fikr, 1979), 1/34; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrût: Dâru’l-İlmi Li’l-Melâyîn, 1990), 3/1; Râgub el-İsfahânî, *Müfredâtu ğarîbu’l-Kurân* (Beyrût: Dâru’l-Kalem, 1992), 1/59; Ebû’l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) Semîn el-Halebî, *‘Umdetu’l-huffâz* (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye, 1996), 1/46.

³ Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, 14/146; Ebû’l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrût: Dâru Sadr, 1994), 3/69.

kullanmışlardır.⁴ Nitekim yukarıdaki cümlede kelimenin “الآباد” şeklinde çoğul haliyle birlikte zikredilmesi de bunu göstermektedir. İbn Sîde'ye (öl. 458/1066) göre bu kelimenin çoğul formunda ifade edilmesi söz konusu olgunun yüceltilmesi veya yerilmesi amacıyla. Ancak (طَلَّ (الْأَبْدُ عَلَى أَيْدٍ “Lübed'in ömrü uzadı.” şeklindeki bir atasözünde de bu kelimenin mutlak zaman anlamına geldiği görülmektedir.⁵ İbn Manzûr (öl. 711/1311) ve Zebidî (öl. 1205/1791) gibi dilbilimciler ise bu atasözünün ebedî olan şeyleri ifade ettiğini belirtmişlerdir.⁶ “ebede” kelimesinin tefe'ül kalıbı olan (تَأَبَّدَ) “teebede” fiili uzun müddet bozulmadan kalan bir şey için kullanılmaktadır.⁷ Bu kelimenin ikinci babdan olan (يَأْبُدُ) “ye'bidu” kullanımı ise bir yerde kalıp bir daha oradan ayrılmamak anlamına gelmektedir.⁸ “ebede” fiilinin dördüncü babdan kullanımı da yabancılaşma anlamındadır.⁹ Ezherî'nin Ebu'l-Hasan el-Lihyânî'den (öl. 220/835) naklettiğine göre Araplar, (أَبَدْتُ بِالْمَكَانِ) ifadesini bir yerde kalıp bir daha oradan ayrılmamak için sarf etmişlerdir.¹⁰ “teebede” fiili ise bir şeyin yabancılaşmış olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle vahşi hayvanlara (أَبْدَةُ-أَوَابِدُ) denilmiştir.¹¹ Araplar hem yazın hem kışım aynı yerde kalan hayvanlar için (أَوَابِدُ) “evâbid” kelimesini kullanmışlardır.¹² Bir görüşe göre yabancı hayvanların bu isimle anılmış olmaları onların ebedî bir şekilde yaşamalarından dolayıdır.¹³ Ünlü Muhadram şair Lebid b. Rabî'a (öl. 40-41/660-661) (عَفَّتِ الدِّيَارَ مَحَلُّهَا فَمَقَامُهَا ... بِمَنْى تَأَبَّدَ عَوَّلَهَا فَرَجَاهَا) “Minada bulunanlar da Mina da yok olup gitti, Gavl ve Ricâm dağları da yabancılaştı.” şiirinde terk edilen ve harabe olmuş bir mekân için (تَأَبَّدَ) “teebede” fiilini sarf etmişlerdir.¹⁴ Sözlükte “dehr” anlamında kullanılan “ebeden” kelimesinin çoğulu (أَبَادٌ) “âbâd” ve (أَبُودٌ) “übûd” şeklindedir.¹⁵ Nitekim aktarılan bir rivayette bir sahabinin, “Ey Allâh'ın resulü, yaptığımız bu hac sadece bir yıl içi mi yoksa “Ebedü'l- ebed'e kadar —mı geçerli?” şeklindeki sorusuna Hz. Peygamber, “ebed'e kadar” yani dehrin/ömrün sonuna kadar geçerli cevabını vermiştir. Söz konusu rivayette Hz. Peygamber'in bu kelimeyi (بَلْ لَأَبْدُ أَبْدٍ) tekrarlayarak söylediği görülmektedir.¹⁶ İbn Manzûr, aktarılan rivayete istinaden burada zikredilen “ebeden” kelimesinin “dehr” anlamında olduğunu söylemiştir.¹⁷ Söz konusu kelimenin dünyadaki olayları ifade etmesinin bu kelimenin sonsuzluk anlamında kullanılmasına engel teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Bunun farkına varan Ubeyd b. Umeyr el-Leysî (öl.73/693) dünya için “emed” ahiret için de “ebed” kelimesinin kullanılmasını gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸

İbn Fâris (öl. 395/1004), “ebed” kelimesinin yapısı itibarı ile uzun zamana delalet ettiğini söylemekte; söz konusu kelimenin “dehr” anlamında olduğunu ve çoğulunun da “âbâd” olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Buna karşın Cevherî (öl. 400/1009), “ebed” kelimesinin daimiliği ifade ettiğini ve bu fiilin tef'îl kalıbının da (تَخْلِيْدٌ) anlamında olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu fiilin ikinci babdan kullanımının ise bir yerde kalmak anlamında olduğunu belirtmiştir.²⁰ Fîrûzâbâdî (öl.

⁴ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 14/146.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

⁶ Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebidî, *Tâcî'l-'Arûs* (Kuveyt: Dârü'l-Hidâye, ts.), 7/371; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

⁷ İsfahânî, *Müfredâtü şarîbu'l-Kurân*, 1/59; el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/46.

⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

⁹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

¹⁰ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 14/146.

¹¹ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 14/146; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 1/34; Cevherî, *es-Sihâh*, 1/3; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

¹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/69.

¹³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

¹⁴ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 14/146.

¹⁵ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 14/146; İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 1/34; Cevherî, *es-Sihâh*, 3/1.

¹⁶ Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen* (Dârü İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.), 2/1022.

¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/69.

¹⁹ İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 1/34.

²⁰ Cevherî, *es-Sihâh*, 3/1.

817/1415) “ebed” kelimesinin “dehr” anlamında olduğunu, çoğulunun da (أَبَادٌ) “âbâd” ve (أَبُودٌ) “übûd” şeklinde geldiğini kaydettikten sonra bu kelimenin ezeli ve kadim olanı da ifade ettiğini söylemiştir.²¹ Zebîdî, Fîrûzâbâdî'nin “el-Kâmûsü'l-muhîr” adlı eseri üzerine yazdığı şerhte “ebed” kelimesinin mutlak anlamda “dehr” manasında olduğunu söyledikten sonra bu kelimenin uzun bir süreyi yani daimiliği ifade ettiği yönündeki görüşü (قِيلَ) “kîle” şeklinde yani zayıf bir görüş olarak aktarmıştır. Zebîdî ayrıca burada “ebeden” kelimesinin daimiliği ve ezeliği ifade ettiği yönünde bir görüşü de zikretmiştir.²² Râgıb İsfahânî (öl. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) tarafından bu kelimenin ikil veya çoğul kullanımının olmaması gerektiği yönünde bir görüş sarf edilmiştir. Buna göre kelimenin cins isim gibi kapsadığı anlamın bir kısmı için kullanılması durumunda ikil veya çoğul olması söz konusudur. Yani “ebed” kelimesi “bölünmeyen zaman/daimilik” anlamına gelmesine rağmen ikil veya çoğul olarak zamanın bir bölümünü de ifade edebilir.²³

“Ebed” kelimesi, şiirlerde ve hadislerde oldukça sık kullanılmakta ve birçok ifade biçimiyle geçmektedir. Kelimenin bazen daimilik/süreklilik anlamında kullanıldığı anlaşılmakta iken bazen de mutlak anlamda “zaman2 veya 2uzun zaman” manasına geldiği görülmektedir. Bu durum bize söz konusu kelimenin kullanıldığı terkibe göre farklı anlamlar kazandığını göstermektedir. Nitekim yukarıda zikredilen Arap atasözü (طَالَ الْأَبْدُ عَلَى أُنْبُدٍ) “Lübed'in ömrü uzadı.” örneğinde olduğu gibi bu kelimenin mutlak anlamda zaman veya uzun zaman anlamını ifade ettiği görülmektedir.²⁴ Nitekim bu kelime Zürrümme'nin (öl. 117/735) şu şiirinde (لَا أَحْسِبُ الدَّهْرَ يُبْلِي جِدَّةً،)
342 (أَبْدًا) “Ben zamanın yeni olan bir şeyi yıpratacağını sanmıyorum.” “daimilik” anlamında değil “uzun zaman” anlamında kullanılmıştır.²⁵ Cahiliye döneminin en önemli Arap şairlerinden Nâbiğa ez-Zübyânî'den (öl. 604 [?]) aktarılan şu şiirde ise (يَا دَارَ مَيَّةَ بِالْعَلْيَاءِ فَالْسَّنْدُ. أَقْوَتْ وَطَالَ عَلَيْهَا سَالِفُ الْأَبْدِ)
“Ey Meyye'nin Ulyâ ve Sened'deki evi, bu evde yaşayan herkes göçtü ama o geçmiş zaman bu ev üzerinde uzadı/bu ev uzun zaman öyle kaldı.” “ebed” kelimesi mutlak manada “zaman” anlamında kullanılmıştır.²⁶ “Ömür billah ola/asla ağlak, mızımız, zayıf olan şeytana benzeyen bir kadınla evlenme” şeklindeki başka bir şiirde bu kelime “daimilik” anlamında kullanılmış olsa da bir ömür kastedilmiştir.²⁷ Ka'neb b. Ümmi Sahib'den (öl. 96/714'ten sonra) aktarılan şiir de, (وَلَنْ يُرَاجَعَ قَلْبِي وَدَّهْمَ أَبْدَاءٍ، ... زَكَيْتُ مِنْهُمْ عَلَى مِثْلِ الَّذِي زَكَيْتُوا)
“Kalbim hiçbir zaman onları sevmeyecek, onların benim hakkımda bildiklerinin aynısını ben de onlar hakkında bilmekteyim.” Bu kelimenin ömür boyu veya ebediyet anlamında kullanılmış olması muhtemeldir.²⁸ Başka bir şiirde de (يَا رَبِّ لَا تَسْلِبْنِي حُبَّهَا أَبْدًا وَيَرْحَمْ اللَّهُ عِنْدًا قَالَ آمِينَ)
“Ey Rabbim! Onun sevgisini asla veya ömür boyunca benden alma, buna amin diyene de Allâh merhamet etsin.” şeklinde bir kullanıma rastlanmaktadır. Buradaki “ebed” kelimesinin “asla/ömür boyunca” anlamında sarf edilmiş olması mümkündür.²⁹ Son olarak Muhadram şairlerden Beşâme b. Hüzn en-Nehşelî'den (öl.45/665) aktarılan şu şiir bu kelimenin devamlılığa işaret ettiğini söylenebilir: (وَلَيْسَ يُهْلِكُ مِنْهَا سَيِّدٌ أَبْدًا. إِلَّا إِفْتَلَيْنَا غَلَامًا سَيِّدًا فِينَا)
“Bizden bir hükümdar ölmeden mutlaka onun yerine geçecek bir çocuk yetiştiririz.”³⁰ Aktarılan şiirlerde (أَبْدًا) “ebeden” kelimesinin değişik şekillerde ve farklı

²¹ Ebü't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr* (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 2005), 264.

²² Zebîdî, *Tâci'ü'l-'Arûs*, 7/371-372.

²³ İsfahânî, *Müfredâtü 'ğarîbu'l-Kurân*, 1/59; el-Halebi, 'Umdetu'l-luffâz, 1/46.

²⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, 3/68.

²⁵ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 1/283.

²⁶ Ebü'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî İsfahânî, *Kitâbu'l-eğânî* (Beyrût: Dâru Sadr, 2005), 6/308.

²⁷ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 5/244.

²⁸ Cevherî, *es-Sihâh*, 6/409.

²⁹ İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğâ*, 1/135.

³⁰ Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdi es-Sümâlî Müberrred, *el-Kâmil fi'l-luğeti ve'l-edebi* (Kâhire: Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 1997), 1/95.

anamlara geldiği görülmektedir. Bu da bize dönemin edebî metinlerinde söz konusu kelimenin ebediyet dışında farklı anlamlarda kullanılmış olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Yukarıda aktarılan bilgilerden anlaşıldığı üzere (أَبَدًا) “ebeden” kelimesi şiir ve sözlüklerde uzun müddet/ebediyet/dehr gibi anlamlarda kullanılmıştır. Ancak bu kelime zamansal devamlılığa hasredilmiş ve geçtiği âyetlerin neredeyse tümü bu minvalde ele alınmıştır. Dolayısıyla “ebed” kelimesi taşıdığı anlam genişlemesine rağmen meallerde anlam daralmasına uğramıştır. Söz konusu kelimenin geçtiği âyetlere bakıldığında ilgili husus açık bir şekilde görülecektir. Kelimenin Kur'an-ı Kerim'deki kullanım istatistiği şöyledir: Yirmi sekiz âyette geçen (أَبَدًا) “ebeden” kelimesi bunlardan on altı yerde farklı bağlamlarda³¹ zikredilmişken dokuz yerde cennet³² ile ilgili üç yerde de cehennem³³ ile alakalı âyetlerde geçmiştir. Cennet ve cehennem ile alakalı âyetlerde daima (حَالِدِينَ) “hâlidîne” kelimesiyle birlikte kullanılmışken bir yerde (مَآكِينٍ) “mâkisîne” sözcüğüyle zikredilmiştir.³⁴ Söz konusu kelimeye bakıldığında onun on altı yerde cennet ve cehennem dışındaki unsurlar için kullanıldığı görülmektedir.³⁵ Kelimenin bu kullanımlarının bazılarında ebedilik söz konusu değildir veya kelimenin ebedilik dışında bir anlama yorumlanması siyaka daha uygundur. Nitekim Bakara 2/94-95. âyetinde geçen (وَلَنْ يَمَمْتُوهُ) (أَبَدًا) (ömür boyu ölümü temenni etmeyeceklerdir.) “ebeden” kelimesinin “daimilik/süreklilik” anlamında anlamak mümkün değildir. Zira bu âyette söz konusu kişilerin ebediyen ölümü dileyebilecekleri ifade edilmişken Zuhuruf sûresi 43/77. âyetinde (وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ) “Ey Mâlik! Rabbin artık bizi öldürsün.” mücrimlerin cehennemde ölümü dileyebilecekleri ifade edilmiştir. Yine (أَبَدًا) “ebeden” kelimesi Tevbe sûresi 9/83 (... فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا ...) “Artık siz benimle birlikte asla çıkmayacaksınız” ve 84. (... وَلَا تَصَلِّ عَلَيَّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا ...) “Onlardan ölen birinin asla namazını kılma” âyetlerinde sonsuzluk anlamında anlaşılmış ve genellikle “asla” şeklinde tercüme edilmiştir.³⁶ Zira bu âyetlerde geçen “ebeden” kelimesi “ebediyet” değil Hz. Peygamber'in ömrüyle sınırlandırılmıştır. Böylece Hz. Peygamber'den ömrü boyunca münafikların kendisiyle beraber savaşa çıkamayacakları ve yine Hz. Peygamber'den ömür boyunca onların cenaze namazlarını kılmasını istenmiştir. Buna benzer bir âyet olan Nûr sûresi 24/4. (... وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ...) “artık onların şahitliğini ömür boyu kabul etmeyin.” âyetinde de aynı şey söz konusudur. Zeccâc (öl. 311/923) bu âyeti tefsir ederken âyette geçen “ebeden” kelimesinin kâfirlere yorumlandığında kâfirlerin tüm ömrünü, mümine yorumlandığında ise tövbe etmesine kadar ki süreyi kapsadığını ifade etmiştir. Zira hemen sonraki âyette tövbe edenler hariç tutulmuştur.³⁷ Nûr sûresi 24/4. âyetinde iftiracı kişinin şahitliğinin kabul edilmemesi emredilmiştir. Ancak âyette “ebeden” kelimesinin zikredilmesi o kişinin tövbe edene veya ölene kadar şahitliğinin kabul edilmemesi anlamına gelmektedir. Öldükten sonra şehadetin kabul edilip edilmemesi meselesi ise âyetin siyakına uygun değildir. Aynı şekilde Nûr sûresi 24/21. âyetinde de “ebeden” sözcüğüyle (... وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا) “Allah'ın size bağıışı ve merhameti olmasaydı sizden hiç biriniz ömür boyu temizlenemezdi” maksadın bu dünya olduğu apaçıktır. Zira müminlerin ahirette temize çıkacakları bilinmektedir. Bu nedenle âyette sonsuz bir şekilde değil dünya hayatında veya ömür boyunca temize çıkacakları belirtilmek istendiğini söylemek daha doğru olacaktır. Mamafih

³¹ Bakara 2/ 95, Tevbe 9/84, Tevbe 9/83, Mâide 5/24, Tevbe 9/108, Kehf 18/20, Kehf 18/35, Kehf 18/57, Nûr 24/4, Nûr 24/17, Nûr 24/21, Ahzâb 33/53, Fetih 48/12, Haşir 59/11, Mümtahine 60/4, Cuma 62/7.

³² Nisâ 4/122, Nisâ 4/57, Mâide 5/119, Tevbe 9/22, Tevbe 9/100, Kehf 18/3, Teğâbun 64/9, Talâk 65/11, Beyyine 98/8.

³³ Nisâ 4/169, Ahzâb 33/65, Cin 72/23.

³⁴ Kehf 18/3.

³⁵ Bakara 2/ 95; Tevbe 9/83, 84,108; Mâide 5/24; Kehf 18/20,35,57; Nûr 24/ 4,17,21; Ahzâb 33/53; Fetih 48/12; Haşir 59/11; Mümtahine 60/4; Cuma 62/7.

³⁶ <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=9&ayet=83.28.06.2024>

³⁷ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân* (Beyrât: Alemü'l-Kütüb, 1988), 4/31-32.

bu kelime de çoğu sözlükte “asla” ve “ebed” anlamında çevrilmiştir.³⁸ Nûr sûresi 24/17. (*يَعْظُمُ اللَّهُ أَنْ*) (*تَعُوذُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ*) “Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarır.” âyetinde ve Ahzâb sûresi 33/53. (... وَلَا أَنْ تَنْكَحُوا أَرْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا...) “kendisinden sonra hanımlarını nikâhlamanız ebediyen söz konusu olamaz.” âyetinde de aynı şekilde dünya hayatının kastedildiğini söylemek âyetlerin siyakına uygun düşmektedir. Zira söz konusu âyette dünya hayatı ile ilgili hükümler indirilmiş ve müminlerin Hz. Peygamberin eşlerini nikâhlayacakları vurgulanmıştır.³⁹ Yine Fetih 48/12. âyetinde (*بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى*) (*أَهْلِيهِمْ أَبَدًا*) “Aslında siz Peygamberin ve müminlerin ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız...” kastedilenlerin bu dünya veya bir ömür ile sınırlı olduğu açıktır. Cuma 62/7. âyetinde de (*وَلَا يَتَمَنَّوْنَ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيهِمْ...*) geçen “ebeden” kelimesi “sonsuzluk” anlamında değil belli bir müddeti ifade etmek için kullanılmıştır. Zira yukarıda da anlatıldığı üzere Zuhurif sûresi 43/77. âyetinde mücrimlerin öbür dünyada ölümü dileyebilecekleri açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yine Mümtehine sûresi 60/4. âyetinde (*وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَهُ*) “Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir” “ebed” sözcüğü açık bir şekilde “daimilik” anlamında değil mutlak olarak “zaman” anlamında kullanılmıştır. Bu âyet bu açıdan oldukça önemlidir. Zira bu da bize söz konusu kelimenin geçtiği terkibe göre farklı anlamlarda kullanıldığının açık bir şahididir. İlgili âyetlerin⁴⁰ meallerine bakıldığında bunlara genellikle ebediyet anlamı verildiği görülecektir. Yine Hâkka sûresi 69/27. âyetinde (*يَا لَيْتَهَا كَانَتْ*) (*الْقَاضِيَةَ*) “Keşke onunla (ölümümle) her iş olup bitseydi!” kitabı sol eline verilenlerin ölümü dileyebilecekleri ifade edilmiştir. Öyleyse söz konusu âyette “ebeden” kelimesi dünya ile sınırlıdır. Diğer yerlerde bunlara benzer durumlar söz konusudur. Yukarıda aktardığımız âyetlerde “ebeden” kelimesinin dünya hayatı içindeki olaylarla ilgili kullanıldığından dolayı bu kelimenin sözlük anlamına uygun olarak “bölünemeyen, devam eden zaman ve dehr” gibi belli bir zaman anlamına gelmiş olması daha muhtemeldir.

2. Hâlidîne Kelimesi

Azap veya mükâfat âyetlerinde çokça geçen (*خَالِدِينَ*) “hâlidîne” kelimesi, (*خَلَدَ*) “halede” fiilinin çoğul ismi failidir. İkinci babdan gelen bu kelimenin mastarı (*خُلُود*) “hülûd” ve (*خُلْد*) “hüld” şeklindedir.⁴¹ İbn Fâris, (*خُلْد*) “hüld” kelimesinin “sebat ve mülâzemet” anlamına geldiğini ve (*جَنَّةٌ*) ifadesinin de bu anlama geldiğini ifade etmiştir. İbn Fâris, (*مُخَلَّدٌ*) “mühalled” kelimesinin ise uzun ömür anlamında olduğunu ve bu nedenle uzun yaşayan kimseler için bu kelimenin kullanıldığını ifade etmiştir.⁴²

Cevherî bu fiilin mastarı olan (*خُلْدٌ*) “hüld” kelimesine (*دَوَامُ الْبَقَاءِ*) “kalmanın devamlığı” anlamını vermiştir. Üzerine ateş yakılan üç taşta da (*خَوْلِيدٌ*) “hevâlid” denilmiştir. Cevherî ayrıca bu

³⁸ <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=21.28.06.2024>.

³⁹ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbüri Sa’lebi, *el-Keşfu ve’l-beyân* (Cidde: Dârü’t-Tefsîr, 2015), 12/500.

⁴⁰ İlgili âyetler hakkında ayrıntılı bilgi şöyledir: Bakara 2/94-95. âyetinde “ebed” kelimesi genellikle hiçbir zaman ve asla şeklinde çevrilmişken bazen ebediyen şeklinde çevrilmiştir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=2&ayet=95> 24.03.2024. Tevbe 9/83-84. âyetinde “ebed” sözcüğü genellikle asla şeklinde çevrilmişken bazen hiçbir zaman bazen de ebediyen şeklinde çevrilmiştir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=9&ayet=83> 24.03.2024. Nûr 24/4. âyeti genellikle “ebed” sözcüğü genellikle yine ebed kalplarıyla çevrilmişken bazen hiçbir zaman ve asla şeklinde de çevrildiği görülmektedir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=4> 24.03.2024. Nûr24/17. âyette ise “ebed” kelimesi genellikle ebed ve asla sözcükleriyle çevrilmiştir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=17> 24.03.2024. Nûr 24/21. âyette ise “ebed” kelimesi genellikle ebed ve asla sözcükleriyle çevrilmiştir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=21> 24.03.2024. Ahzâb 33/53.âyetinde “ebed” kelimesi genellikle asla ve ebed sözcükleriyle çevrilmiştir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=33&ayet=53> 24.03.2024. Fetih 48/12. âyetinde de “ebed” kelimesi genellikle asla ve ebed sözcükleriyle ifade edilmiştir. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=48&ayet=12> 24.03.2024. Mümtehine 60/4. âyetinde “ebed” sözcüğü genellikle ebed şeklinde çevrilmişken diğer âyetlerden farklı olarak burada sürekli anlamı da kullanılmıştır. <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=60&ayet=4> 24.03.2024.

⁴¹ Cevherî, *es-Sihâh*, 3/31.

⁴² İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luğâ*, 2/207.

fiilin if'âl kalıbının bir şeye yaslanmak anlamında kullanıldığını ifade etmiştir.⁴³ Ezherî, Leys'ten nakille ilgili âyetlerde geçen (خَلَدَ) "halede" fiilini kişinin çıkmayacağı bir evde bâkî kalması anlamında olduğunu söylemiştir.⁴⁴ Ancak bu izahın kelimenin sözlük anlamından çok Kur'ân-ı Kerîm'de cennetin ebediliğinin vurgulanması için yapıldığı aşikârdır. Ezherî daha sonra bu fiilin if'âl kalıbının dayanmak ve razı olmak anlamına geldiğini belirtmiştir. Yine uzun ömürlü, saç sakalı beyazlamayan ve dişi dökülmeyenler için de (مُخَلَّدٌ) "muhalled" kelimesinin kullanıldığını ifade etmiştir.⁴⁵

Râgıp el-İsfahânî, bu fiilin sözlük anlamını şöyle tahlil etmiştir: (خَلَدَ) "halede" fiilinin mastarı olan (خُلُوْدٌ) "hülûd" kelimesi "bir şeyin bozulmaktan uzak olması yani var olduğu gibi kalması" anlamındadır. Araplar çok geç değişen ve geç bozulan şeylere de (خَالِدٌ) "hâlid" demişlerdir. (خَلَدَ) "hald" sözcüğü de insanın olduğu gibi sağlam kalan bir azası için kullanılır. İnsanın zamanla değişmesi ise buna tezat teşkil etmez. Bu tür şeyler için "hâlid" ifadesinin sarf edilmesi ebedî oldukları için değil bunların uzun müddet kalmaları nedeniyledir. (مُخَلَّدٌ) "muhalled" kelimesi asıl itibarı ile uzun müddet kalan şeyleri ifade eder. Bundan dolayı uzun ömürlü insanlara veya hayvanlara (مُخَلَّدٌ) "muhalled" denilir. Bu kelime daha sonra mecazî olarak ebedî kalan şeyler için de kullanılmıştır. Bu kelimenin cennetin müddeti için sarf edilmesi oradaki şeylerin bozulmamasına ve eski haletleri üzerine kalmaları anlamındadır.⁴⁶

(خَلَدَ) "halede" fiili değişik formlarda birçok şiirde de geçmektedir. Nitekim muhadram şair Amr b. Ahmer el-Bâhilî (öl. 75/694) şöyle demiştir: (خَلَدَ الحبيبُ وبادَ حاضرُهُ إلا منازلَ كلها قَفْرٌ) "Sevgili kaldı ancak onunla birlikte olanlar öldü. Tümü çöle dönüşen mekânlar hariç."⁴⁷ Bâhilî bir şiirinde (هَلْ يَهْلِكُنِي بِسَطِّ مَا فِي يَدِي ... أَوْ يُخَلِّدُنِي مَنَعُ مَا أَدَّخِرُ) "Elimdekine dağıtmak beni helak eder mi veya kendime bıraktığımı vermemek beni ebedileştirir/beni bâkî kılar mı? bu kelimeyi ebediyete yakın bir anlam ile betimlemiştir."⁴⁸ Bir başka şiirde ise bu kelime bilezik veya küpe takan kadınlar anlamında kullanılmıştır. (وَمُخَلَّدَاتٌ بِاللُّجَيْنِ كَأَنَّما ... أَعْجَازُهُنَّ أَقْلُورُ الكُنْبَانِ) Lüceyn'de kalçaları kum tepeleri gibi olan bilezikli kadınlar var.⁴⁹

Semîn el-Halebî (öl. 756/1355), (خَلَدَ) "halede" sözcüğünü hem tefsirinde hem de "el-Vecîz fi ahkâmî'l-Kitâbil-'azîz " adlı eserlerinde incelediğini ve kelimenin Arapçada "bir şeyin bozulmaktan uzak olması ve eski hali üzerine kalması" anlamında kullanıldığını, Arapların bu kelimeyle bozulması uzun süren şeyleri ifade etmek istediklerini belirtmiştir. Semîn bu görüşünü iki şiirle desteklemiştir. Bunların birincisi ünlü şair İmruülkays'a (öl. 540 dolayları) ait ünlü kasideden şu beyittir. (هَلْ يَعْمنَ إلا سَعِيدٌ مُخَلَّدٌ ... قَلِيلُ الهُمومِ ما يَبِيْتُ بأَوْجَالِ) "Ancak çocuk olup geç yaşlanan ve kalbinde hüznün ile korku bulunmayanlar yaşayıp nimetlenir. " İkincisi ise kime ait olduğunu tespit edemediğimiz şu şiirdir: (فَلَوْ كَانَ مَجْدًا يَخْلُدُ الدَّهْرَ وَاجِدًا ... خَلَدْتُ، وَلَكِنْ لَيْسَ حَيٌّ بِخَالِدٍ) "Şayet birinin şerefi onu uzun bir müddet hayatta kalmasına sebep olsaydı benim şerefim beni yaşatırdı. Ama hayat sahibi hiç kimse uzun süre yaşayamaz."⁵⁰ Semîn bu kelimenin tek başına ebediyet anlamına gelmediğini bu nedenle söz konusu kelimenin Kur'ân-ı Kerîm'de (أَبَدًا) "ebeden" kelimesiyle birlikte kullanıldığını ifade etmiştir.⁵¹ Sa'lebî (öl. 427/1035) de Bakara sûresi 2/162. Âyetini (خَالِدِينَ) tefsir ederken burada geçen "hâlidîne" kelimesini "mukimine"

⁴³ Cevherî, *es-Sihâh*, 3/31.

⁴⁴ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 7/124.

⁴⁵ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 7/124.

⁴⁶ İsfahânî, *Müfredâtü şarîbu'l-Kurân*, 291-292.

⁴⁷ İbn Fâris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, 2/207.

⁴⁸ Hüseyin b. Ahmed Ebû Abdullah İbn Hâleveyh, *Kitâbu i'râbi selâsîne sure mine'l-Kur'ân-i'l-Kerîm* (Mektebetu Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye, 1941), 183.

⁴⁹ Ezherî, *Tehzîbu'l-luğa*, 7/125.

⁵⁰ el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/519.

⁵¹ el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz*, 1/519.

şeklinde tefsir etmiştir.⁵² Mâtürîdî de bazen hulûd kelimesini kalmak anlamında hem dünya hem de ahiret için kullanmıştır.⁵³

Görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerîm'de geçen (خَلَدَ) "halede" fiili sözlüklerde daha çok sebât, bekâ, bir yere yapışma gibi anlamlara gelmektedir. Öyleyse bu kelimelerin geçtiği tüm yerlerde sadece ebedilik anlamında değil cümlenin siyakına uygun bir şekilde yorumlanması daha doğru olacaktır. Bu kelimenin Kur'ân-ı Kerîm'de dokuz yerde "ebeden" kelimesi ile birlikte otuz iki yerde tek başına ve iki yerde de (مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ) kalıbıyla⁵⁴ birlikte kullanıldığı görülmektedir. Hâlidîne lafzı yirmi sekiz yerde cennet, on beş yerde cehennem ve iki yerde de dünya ile ilgili âyetlerde geçmektedir. (خَلَدَ) "halede" fiilinden türeyen tüm kelimelerin istatistiksel durumu ise şöyledir: (خَلَدَ) "halede" maddesi Kur'ân-ı Kerîm'de kırk beş defa (خَلَدَيْنِ)⁵⁵ iki defa (أَخْلَدَ) "ahlede"⁵⁶, iki defa (مُخَلَّدًا) "muhalled",⁵⁷ iki defa (يَخْلُدُ) "yehludu",⁵⁸ altı defa (خُلِدَ) "huld"⁵⁹ formunda zikredilmektedir. Söz konusu âyetlerde (عَذَابَ الْخُلْدِ), (شَجَرَةَ الْخُلْدِ), (الْخُلْدِ) ve (جَنَّةُ الْخُلْدِ) şeklindeki kalıplar ile geçmekte ve âyetlerdeki kalıplar daha çok devamlılık ifade etmektedir.

A'râf sûresi 7/176. âyetinde geçen (أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ) ifadesi bazı âlimler tarafından zamansal devamlılık anlamında değil "dünyevi hırslara kapılarak yere bitişmek/meyletmek/saplanmak" şeklinde anlaşılmıştır.⁶⁰ Ancak bu lafız da "ebeden" kelimesine benzer bir anlam erozyonuna uğramış ve hemen hemen geçtiği tüm âyetlerde buna sonsuzluk anlamı verilmiştir. Örneğin Humeze sûresi 104/3. âyetinde geçen (أَخْلَدَةً) fiili çoğunlukla tüm meallerde ebedî yaşama şeklinde anlaşılmıştır.⁶¹ Hâlbuki Mâtürîdî'nin bir yorumuyla ifadesiyle bu âyette söz konusu kişinin sahip olduğu malın kendi ömründe fazlalık sağlayacağını bizzat düşündüğü belirtilmiş veya kişinin öyle düşündüğü varsayılmıştır.⁶² Ancak her iki tevilde de kişinin ebedî kalacağı bilgisine yer verilmemiştir. Zira herkes bir gün öleceğini bilmekte ve hiç kimse malının kendisini ebedî kılacağını düşünmemektedir. Ayrıca âyetin daha çok kişinin kazandığı mala sarılarak bu malın kendisine istikrar getireceği ve toplumsal statü kazandıracağını zannetmesinden bahsetmesi de muhtemeldir. Nitekim bu âyetin if'âl kalıbındaki aynı kullanımı A'râf sûresi 7/176. âyetinde genellikle yeryüzüne saplanmak anlamıyla çevrilmiştir. Mamafih ilgili âyetteki sözcüğün beş farklı mealde ölümsüzlük anlamına gelecek şekilde tercüme edildiği görülmektedir.⁶³

Şû'ara sûresi 26/129. âyetinde geçen (تَخْلُدُونَ) "tahludûn" sözcüğü de çoğu kere ölümsüzlük ve ebediyet şeklinde anlaşılmıştır.⁶⁴ Zira âyette dünyada temelli yani uzun müddet kalınamayacağından bahsetmekte ve âyetin devamında kendilerine gelecek azaptan bahsedilmektedir. Bundan dolayı onların bu gayretlerinin boş olduğu ifade edilmiştir. Yoksa onların hiçbirisi zaten ebedî kalacağını düşündüğü için sağlam evler inşa etmemiştir. Hem âyette sağlam sarayların/kalelerin inşası bizzat eleştirilmemiş onların bu müstahkem binalara sahip olmaları nedeniyle insanlara zulmetmeleri yerilmiştir. Hâlbuki sözlüklerde de ifade edildiği üzere

⁵² Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 4/261.

⁵³ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-Sünne* (Beyrût: Dâri'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 4/258.

⁵⁴ Hüd 11/107,108.

⁵⁵ Bakara 2/162; Âli İmrân 3/15,88,136,198; Nisâ 4/13,57,122,169; Mâide 5/85,119; En'âm 6/128; A'râf 7/20; Tevbe 9/22,68,72,89,100; Hüd 11/107,108; İbrâhim 14/23; Nahl 16/29; Kehf 18/108; Tahâ 20/76,101; Enbiya 21/8; Furkân 24/16,76; 'Ankebût 29/58; Lokmân 31/9; Ahzâb 33/65; Zümer 39/72,73; Gâfir 40/76; Ahkâf 46/14; Fetih 48/5; Hadid 57/12; Mucâdile 58/22; Haşr 59/17; Teğâbun 66/9,10; Talak 65/11; Cin 72/23; Beyyine 98/6,8.

⁵⁶ A'râf 7/176, Humeze 104/3.

⁵⁷ Vakia 56/17, İnsân 76/19.

⁵⁸ Furkân 25/69, Şu'ara 26/129.

⁵⁹ Yûnus 10/52, Taha 20/120, Enbiyâ 21/34, Furkân 25/15, Secde 32/14, Fussilet 41/28.

⁶⁰ "Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saptı ve hevesinin peşine düştü."

⁶¹ (O), malının kendisini ebedî kılacağını zanneder."

⁶² <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=104&ayet=3> 03/02/2024.

⁶³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-Sünne*, 10/615.

⁶⁴ <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=7&ayet=176> 26.03.2024.

⁶⁵ "Temelli kalacağımızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz?"

<https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=18&ayet=108> 17.03.2024.

bu kelime bir şeyin bir yerde bozulmadan kalabilmesi ve bedeninin sağlam kalması anlamında anlaşılması da mümkündür. Veya bu fiilin ecel-i muvakkatle sınırlanması da mümkündür. İnsanoğlu böyle müstahkem evler inşa ederek ecel-i muvakkate kadar ölmeyeceğini veya sağlam kalacağını mı düşünmekte? Hâlbuki her an başına bir azap gelebilir veya ölüm kendisini bulabilir, denilmiş olması daha doğrudur.

(مُخَلَّدٌ) “muhalled” kelimesi ise Vakıa sûresi 56/17 ve İnsân sûresi 76/19. âyetlerinde (يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وَلدَانٌ مُخَلَّدُونَ) “O insanların etrafında öyle ölümsüz genç nedimler.” cümlesinde geçmektedir. Bu kelime genellikle ölümsüzlük şeklinde anlaşılmalı ve böyle çevrilmiştir. Hâlbuki söz konusu âyetlerin akışları bu kelimelere ölümsüzlükten çok bakımlı ve süslenmiş anlamının verilmesi daha uygundur. Özellikle İnsan sûresindeki âyetin akışı buna daha uygundur. Nitekim Zeccâc da bu kelimenin hem sürekli genç kalanlar hem de süslenmiş olanlar anlamında kullanıldığını ifade etmiştir.⁶⁵ Nisâ 5/93. Âyetindeki (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا) “Kim bir mümini kasden öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir.” “hâlidin” sözcüğü de ebedî olarak anlaşılmalı ve böyle çevrilmiştir. Hâlbuki buradaki kelimenin uzun müddet şeklinde çevrilmesi Ehl-i sünnet açısından âyetin tevil edilmesine de gerek bırakmayacaktır. Nitekim Ebû İshâk es-Sa’lebî, Nisâ sûresi 5/93. âyetini tefsir ederken burada “halede” kelimesinin ebed ifade etmediğini söylerken⁶⁶ Se’âlibî (öl. 875/1471) ise söz konusu kelimeyi burada uzun müddet anlamında ele almıştır.⁶⁷

“Ebeden” ile “hâlidîne” kelimelerinin cennet ve cehennem ile ilgili âyetlerdeki bağlamlarına⁶⁸ bakıldığında bu kelimelerin söz konusu âyetlerde kullanıldıkları terkipler hasebiyle sürekliliğe ve ebediyete delalet ettikleri rahatlıkla anlaşılacaktır. Ayrıca bu kelimelerin geçmediği cennet ve cehennem ile ilgili âyetlere bakıldığında da bunların cennet ve cehennemin ebediliğine doğrudan veya dolaylı bir şekilde delalet ettikleri görülecektir.⁶⁹ Bu nedenle ilk dönemden itibaren İslâm âlimleri de genellikle bu görüşü savunmuştur. Onların cennet ve cehennemin ebediliği konusundaki görüşlerini belirtmek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Cennet ve cehennemin ebediliği, özellikle de cehennemin ebediliği meselesi, ilk dönemden itibaren tartışılmış ve azabın ebedî mi yoksa muvakkat mi olacağı konusunda İslâm âlimleri arasında fikir ayrılıkları meydana gelmiştir. Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu nimet ve azabın ebedî olduğunu savunmuşlardır.⁷⁰ Eş’arî (öl. 324/935-36), bu konuda Cehm b. Safvân (öl. 128/745-46) hariç tüm İslâm âlimlerinin ittifak ettiğinden bahsetmektedir.⁷¹ İbn Hazm (öl. 456/1064) da buna benzer bir görüş aktarmış hatta inkârı küfür sayılan icma’lar arasında cennet ve cehennemin ebediliğini de saymıştır.⁷² İbn Kayyim (öl. 751/1350) ise bu konuda İslâm âlimlerinden yedi farklı görüşün geldiğini söylemiş ve hepsini ayrıntısıyla aktarmıştır.⁷³ Ancak İbn Kayyim, Eş’arî’nin aksine cehennemin bir gün yok olacağını savunanlar arasında Hz. Ömer (öl. 23/643), Hz. Ali (öl. 61/680),

⁶⁵ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’an*, 5/261.

⁶⁶ Sa’lebî, *el-Keşfu ve’l-beyân*, 10/527.

⁶⁷ Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Seâlibî, *el-Cevâhirü’l-hisân fi tefsiri’l-Kur’an* (Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-‘Arabî, 1997), 2/279.

⁶⁸ Bakara 2/39,81, 162,217; Âli İmrân 3/15,88,136,198; Nisâ 4/13,57,122,169; Mâide 5/85,119; Er’âm 6/128; A’râf 7/20; Tevbe 9/22,68,72,89,100; Yûnus 10/52, Hûd 11/107,108; İbrâhim 14/23; Nahl 16/29; Keht 18/3,108; Tahâ 20/76,101,120; Enbiya 21/8,34; Furkân 25/15,16,76; ‘Ankebût 29/58; Lokmân 31/9; Secde 32/14; Ahzâb 33/65; Zümer 39/72,73; Gâfir 40/76; Fussilet 41/28; Ahkâf 46/14; Fetih 48/5; Hadid 57/12; Mucâdile 58/22; Haşr 59/17; Teğâbun 64/9,10; Talak 65/11; Cin 72/23; Beyyine 98/6,8.

⁶⁹ Bunlardan bazıları şunlardır: Bakara, 2/86; Âli İmrân 3/86; Nisâ, 4/56; Mâide, 5/37,72; A’râf, 7/40; İbrahim, 14/48; Nahl 16/85; İsrâ, 17/97; Tahâ, 20/74; Enbiyâ, 21/39; Fâtır 35/36; Fussilet, 41/16; Zuhruf, 43/74,77; Duhan, 44/41; Tur, 52/46; Münafikun, 63/6. Nebe’; 78/30 A’lâ, 87/13.

⁷⁰ Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî, *el-Farku beyne’l-fırak* (Dâru’l-Âfâki’l-cedide, 1977), 338-339.

⁷¹ Ebû’l-Hasen Ali b. İsmâil b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş’arî, *Makâlâtü’l-İslâmiyyin* (bsy: el-Mektebetu’l-Asriyye, 2005), 2/355.

⁷² Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *Merâtibü’l-icmâ’ fi’l-ibâdât ve’l-mu’âmelât ve’l-i’tikâdât* (Beyrût: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 173. Cennetin ve cehennemin ebediliği olup olmadığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûz ez-Zürâi ed-Dimaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdî’l-erwâh ilâ bilâdi’l-efrâh* (Mekke: Dâru Âlemi’l-Fevâid, 2008), 2/723-792; Yavuz, “Azap”; Abdurrahman Akbaş, *Kur’an’a Göre Ebedilik* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007); Toprak, *Cennet ve Cehennemin Ebediliği*; Oral, “Muhammed Zâhid el-Kevserî’nin Hülûd/Cennet ve Cehennemin Ebediliği Konusuna Yaklaşımı”; Tunçbilek, “İslâm Düşüncesinde Cehennemin ve Cehennem Azabının Ebediyeti ve Fenası Problemi”.

⁷³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdî’l-erwâh ilâ bilâdi’l-efrâh*, 2/723-745.

Abdullah b. Abbas (öl. 68/687), Abdullah b. Mes'ûd (öl. 32/652), Abdullah b. Amr (öl. 65/684), Ebû Hüreyre (öl. 58/678), Câbir b. Abdullah (öl. 78/697) ve Ebû Saîd el-Hudrî (öl. 74/693-94) ile Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 672/1273) ve İbn Teymiyye (öl. 728/1328) gibi birçok sahabe ve âlim saymıştır.⁷⁴ Gazzâlî (öl. 505/1111) ise konuyu teslimiyetçi bir bakış açısıyla ele alarak "Allâh'ın fillerinden caiz olanların hiçbiri onun hakkında vücûb ile sıfatlanamaz." başlığı altında konuyu şöyle özetlemiştir: Allâh, kulunu mükellef kılmayabileceği gibi kulunu yapamayacağı bir işle de mükellef kılabilir. Allâh'ın (cc.) kullarının amellerine karşılık mükâfat veya ceza vermesi de vacip değildir. Nitekim Allâh (cc.) dilerse tüm müminleri cezalandırabilir ve tüm kâfirleri affedebilir. Bu Allâh-u Teâlâ'nın sıfatlarına aykırı değildir. Çünkü Allâh kendi mülkünde istediği gibi tasarrufta bulunabilir. Ancak O'nun mükâfat verme konusunda yalan söylemesi mümkün olmadığından sevap işleyen kulunu mükâfatlandıracaktır. Kullarını ebedî bir şekilde yakmak da Allâh (cc.) hakkında gerekli değildir.⁷⁵

348

Binaenaleyh ilk dönem tefsirlerine bakıldığında bu müfessirlerin de cennet ve ceennem ile ilgili âyetleri tefsir ederken "ebeden" ve "hulûd" kelimelerine ebediyet izafe ettikleri görülmektedir. Örneğin: Hicrî 2. yüzyılın ortalarında yazılmış olan Mukâtil b. Süleymân'ın (öl. 150/767) tefsirinde "hâlidîne" fiiline süreklilik anlamını verdiği görülmektedir.⁷⁶ Ancak onun söz konusu kelimeye sözlük anlamından daha ziyade âyetlerde geçen terkiplere binaen bu anlamı verdiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Taberî'nin (öl. 310/923) de "hâlidîne" sözcüğüne "süreklilik" anlamı verdiği açık bir şekilde görülmektedir.⁷⁷ Nitekim Taberî, Hûd sûresi 11/108. âyetini⁷⁸ tefsir ederken de bu âyette geçen "gökler ve yer durdukça" ifadesinin Araplar arasında sonsuzluğu ifade ettiğini ve bu nedenle ceennemdekilerin ebedî ceennemde kalacağını savunmuştur.⁷⁹ Zira âyetin devamında da "Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur." denilmektedir. Taberî, Tevbe 9/23. âyetini tefsir ederken diğer yerlerden farklı olarak burada geçen "hâlidîne" kelimesini orda kalacaklar, "ebeden" kelimesini ise sonu ve sınırı olmayan şekilde tefsir etmiştir.⁸⁰ Benzer şekilde Mâtürîdî de "gökler ve yer durdukça" ifadesinin ebediyet anlamında olduğunu vurgulamıştır.⁸¹ Bu görüş Ebû İshâk es-Sa'lebî, tarafından da aktarılmıştır.⁸² Mâtürîdî ayrıca "ebeden" ve "hâlidîne" kelimelerinin aynı anlamda olduğunu ve bunların birlikte kullanımlarının tekid amacıyla olduğunu ifade etmiştir.⁸³ Mâtürîdî aynı şekilde (يَحُلِدُ) "yehludu" fiilini de "ebedî" anlamda kullanmıştır.⁸⁴ Başka yerlerde de bu kelimeyi "ebediyet" anlamında sarf etmiştir.⁸⁵ Sa'lebî de Nisâ 5/93. âyeti tefsir ederken "halede" kelimesinin süreklilik ifade etmediğini belirtmesine rağmen⁸⁶ başka pek çok yerde bu kelimeyi "daimilik" anlamında tefsir etmiştir.⁸⁷

Sonuç

"Ebeden" ile "hâlidîne" kelimeleri Kur'ân-ı Kerîm'de geçtikleri âyetler çerçevesinde ele alındıklarında bu kelimelerin farklı anlamlarda kullanılmış olmaları ihtimali göz ardı

⁷⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâdî'l-ervâh ilâ bilâdî'l-efrâh*, 2/723-792; Yavuz, "Azap", 4/305-309.

⁷⁵ Gazzâlî konuyu izah ettikten sonra azabın gerekliliğini savunanları eleştirmiştir. Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, *el-İktisâd fî'l-i'tikâd* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 89-101.

⁷⁶ İbn Süleyman Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil* (Beyrût: Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, 2003), 1/119,589, 2/629,298,3/34, 4/465,532,649.

⁷⁷ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'ü'l-beyân 'an tevîli âyi'l-Kur'ân*, (Muessesetu'r-Risâle, 2000), 7/227; 8/70, 488; 9/411; 10/512; 11/244; 14/339; 348,415; 16/566; 19/246; 20/57,132; 23/258.

⁷⁸ "Rabbînin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır"

⁷⁹ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 15/481.

⁸⁰ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, 14/175.

⁸¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtu ehli's-Sünne*, 2/480; 10/395.

⁸² Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 14/453.

⁸³ Mâtürîdî, *Te'vilâtu ehli's-Sünne*, 3/655.

⁸⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtu ehli's-Sünne*, 4/258.

⁸⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtu ehli's-Sünne*, 6/186,398.

⁸⁶ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 10/527.

⁸⁷ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, 26/171,261; 11/340; 12/319,404; 14/458; 23/186; 28/325.

edilmemelidir. Ancak bunların cennet ve cehennem ile ilgili âyetlerde sonsuzluk ifade etmeleri ve âyetlerin bu şekilde anlaşılması çoğunlukla daha doğru gözükmektedir. Zira cennet ve cehennem ile ilgili âyetlerdeki söz konusu kelimelerin ifade ettikleri anlamların anlaşılması için konuyla doğrudan veya dolaylı olarak alakalı âyetlerin incelenmesi bize bunu göstermektedir. Nitekim “ebeden” ile “hâlidîn” kelimelerinin geçtiği ve geçmediği âyetler toplu şekilde incelendiğinde bunlar bizi kaçınılmaz bir şekilde kesintisiz bir ahiret hayatının varlığına işaret eden bir anlamda kullanıldıkları sonucuna götürmektedir. Söz konusu kelimelerin cennet ve cehennem dışında kalan âyetlerdeki kullanımlarında ise bu kelimelerin sahip oldukları anlam zenginliği ve âyetlerin siyak-sibakı göz önünde bulundurularak açıklanması daha doğrudur.

Aynı şekilde bahsedilen tüm âyetlerde müşkül bir durum söz konusu olduğunda veya söz konusu kelimelerin farklı anlamda kullanılması daha uygun olduğunda bu kelimelerin anlamlarının konuyu direk ilgilendiren âyetlerin anlamları üzerinden belirlenmesi daha isabetli olacaktır. Çalışmamızda söz konusu kelimelerin tüm âyetlerde ve dahi bütün müfessirlerce anlaşılma biçimine ve buradaki anlam daralmasına değinilmemiştir. Zira konunun tefsirlerdeki kullanımı ve bu konuyla ilgili tüm âyet, hadis ve şiirlerin incelenmesi çalışmamızın çerçevesini aşmaktadır. Bu nedenle konunun söz konusu kelimelerin semantiği göz önünde bulundurularak bir tez olarak çalışılması gerektiği kanaatindeyiz.

The Concepts of Eternity and Infinity in the Holy Quran and Their Reflections in Translations

Citation: Zamur, Hüseyin. "The Concepts of Eternity and Infinity in the Holy Quran and Their Reflections in Translations", *Artuklu Akademi* 11/2 (Dec 2024), 338-353. <https://10.34247/artukluakademi.1471832>

Extended Abstract

In the Holy Quran, the concept of eternity is generally mentioned within the framework of the eternity of heaven and hell. For the expression of eternity, the words (أَبَد) "abad" and (خَالِدِينَ) "khalidīna" are preferred. It is known that the word "abad" (أَبَد) available within different contexts in the Holy Quran is used in poetry and lexicons as referents of undivided, ongoing time/long period/eternality/ad-dahr. The fact that the word is mentioned in its plural form also shows this. The word "abad" has many expressions in poems and hadiths. The usage statistics of this word in the Holy Quran are as follows: The word "abad" (أَبَد), which is available in twenty-eight parts, is mentioned in sixteen places in different contexts, while it is mentioned in verses about heaven in nine places and in verses related to hell in three places. In the verses about heaven and hell, (خَالِدِينَ) is always used together with the word "khalidīna". It is also mentioned somewhere with the word "makisin" (مَكْسِين). When we look at the word in question, it is clear that it is used in sixteen places for things other than heaven and hell.

Likewise, the word "khalidīna" (خَالِدِينَ), which is frequently used in the verses of punishment or reward, is the plural noun of the verb (خَلَد). The infinitive of this word coming from the second chapter is (خُلُود) and (خُلْد). Ibn Faris (d. 395/1004) stated that the word (خُلْد) means perseverance and endurance, and the expression (جَنَّةُ الْخُلْدِ) also means this. Ibn Faris stated that the word (مُخَلَّد) means long life and therefore this word is used for people who live long. This word is used with the word "ebed" in nine places in the Holy Quran, alone in thirty-two places, and with the phrase (مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ) in two places. The word Khalidīne appears in twenty-eight places in the verses about heaven, in fifteen places in the verses about hell, and in two places in the verses about the world. The statistical status of all words derived from the verb (خَلَد) is as follows: The verb (خَلَد) is available forty-five times in total within the Holy Quran; (خَالِدِينَ), twice (أَخْلَد), twice (مُخَلَّد), twice (يَخْلُدُ) and six times it is mentioned in the format (خُلْد). In the verses in question, (جَنَّةُ الْخُلْدِ) and (عَذَابُ الْخُلْدِ), (شَجَرَةُ الْخُلْدِ), (الْخُلْدِ) and the patterns in the verses express more continuity.

When we look at the context of the words (أَبَد) and (خَالِدِينَ) in the verses about heaven and hell, it is easy to state that these words signify continuity and eternity due to the combinations in which they are used in the verses in question. Moreover, it is possible to say the same thing when looking at the verses about heaven and hell that do not contain these words. Because it will be seen that the verses in question directly or indirectly indicate the eternity of heaven and hell. For this reason, Islamic scholars have generally defended this view since the early period. It is possible to say that the fact that the word in question expresses events in the world prevents the use of this word in the sense of eternity. Realizing this, Ubeyd b. Umeyr el-Leysi (d.73/693) stated that the word emed should be used for this world and "ebed" should be used for the afterlife.

When we look at the usage of the word (أَبَد) and the words (خَالِدِينَ), it will be seen that eternity is not in question in some of them or it would be more appropriate to interpret the words with a meaning other than eternity. While this word is sometimes used in the sense of permanence/continuity, it is sometimes seen to mean time or a long time in an absolute sense. This shows us that the word in question has different meanings depending on the composition in which it is used. As a matter of fact, it is seen that in the Arabic proverb (طَالَ الْأَبْدُ عَلَى لَيْدٍ) it is said "Lübed's life has been extended" and this word expresses the meaning of time or a long time in the absolute sense. However, in the translations, these words are generally reserved for temporal continuity, and almost all of the verses in which this word is mentioned are discussed in this context. For this reason, it is seen that the words "ebed" and "khulud" have narrowed their meaning despite the expansion of their meaning. As a matter of fact, when the words (أَبَد) and (خَالِدِينَ) are considered within the framework of the verses in the Holy Quran, the possibility that these words are

used in different meanings should not be ignored. However, it often seems more correct that these words express eternity in the verses about heaven and hell and that the verses are understood this way.

Kaynakça

- Akbaş, Abdurrahman. *Kur'an'a Göre Ebedilik*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdülkâhîr b. Tâhîr b. Muhammed et-Temîmî el-. *el-Farku beyne'l-fırak*. Dâru'l-Âfâkî'l-cedîde, 2. Basım, 1977.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-. *es-Sihâh*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İlmi Li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1990.
- Eş'arî, Ebû'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-. *Makalâtü'l-İslâmiyyîn*. 2 Cilt. bsy: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2005.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî. *Tehzîbu'l-luğa*. 15 Cilt. Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhîr Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 8. Basım, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-. *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Halebî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm (Abdiddâim) Semîn el-. *'Umdetu'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1996.
- Hocaoğlu, Mustafa. "TDV İslam Ansiklopedisi 'AZAP' Maddesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* 15/1 (2015), 335-341.
- 352 İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *Mu'cemu mekâyisi'l-luğâ*. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Hâleveyh, Huseyin b. Ahmed Ebû Abdullah. *Kitâbu i'râbi selâsîne sure mine'l-Kur'ân-i'l-Kerîm*. 1 Cilt. Mektebetü Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1941.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî el-Kurtubî. *Merâtibu'l-icmâ' fi'l-'ibâdât ve'l-mu'âmelât ve'l-i'tikâdât*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâi ed-Dımaşkî el-Hanbelî. *Hâdî'l-eroâh ilâ bilâdî'l-efrâh*. 2 Cilt. Mekke: Dâru Âlemî'l-Fevâid, 2008.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *es-Sünen*. Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabî, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, 3. Basım, 1994.
- İsfahânî, Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *Kitâbu'l-eğânî*. 25 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, 2005.
- İsfahânî, Râgîb el-. *Müfredâtu ğarîbu'l-Kurân*. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1. Basım, 1992.
- Kaya, Alî. *Kur'an'da Azap Çeşitleri, Nedenleri ve İlgili Kavramlar*. Hikmetevi Yayınları, 2021.
- Kelkitli, Suat. *Kur'an'da Azap Kavramı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2010.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî el-. *Te'vîlâtü ehli's-Sünne*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2005.
- Mukatîl, İbn Süleyman. *Tefsîru Mukâtil*. 4 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 2003.
- Müberred, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî. *el-Kâmil fi'l-luğeti ve'l-edebi*. 4 Cilt. Kâhîre: Dâru'l-Fikrî'l-'Arabî, 3. Basım, 1997.
- Odabaşı, Paşa. *Kur'an'daki Azap Ayetlerinin Vaaz Ve İrsatta Kullanılmasının Din Eğitimi Açısından Tahlili*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2006.

- Oral, Osman. "Muhammed Zâhid el-Keveserî'nin Hulûd/Cennet ve Cehennem Ebedîliği Konusuna Yaklaşımı". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/3 (2015), 87-108.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî. *el-Keşfu ve'l-beyân*. 33 Cilt. Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf. *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1997.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Câmi'ü'l-beyân 'an tevîli âyi'l-Kur'ân*,. 24 Cilt. Muessesetu'r-Risâle, 2000.
- Topaloğlu, Bekir. "Huld". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/324. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Toprak, İbrahim. *Cennet ve Cehennem Ebedîliği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Tunçbilek, Hasan Hüseyin. "İslâm Düşüncesinde Cehennem ve Cehennem Azabının Ebediyeti ve Fenası Problemi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2006), 15-33.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Azap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/302-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Zamur, Hüseyin. "Fahreddin Er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb Adlı Tefsirinde Azap Âyetlerine Yaklaşımı". *Fahreddîn er-Râzî ve Tefsir İlmindeki Yeri*. ed. Erdoğan-Zeki Pazarbaşı-Keskin. İstanbul: Kitap Dünyası, 2023.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-. *Tâcü'l-'Arûs*. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî ez-. *Me'âni'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1988.